

УДК 373.3.091.2:336.01(477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-1-28>

Світлана БАДЕР,
orcid.org/0000-0002-9225-423X
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри дошкільної та початкової освіти
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(Старобільськ, Луганська область, Україна) svetmira23@meta.ua

Тамара КОВАЛЕНКО,
orcid.org/0000-0002-8312-3641
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(Старобільськ, Луганська область, Україна) tkovalenko21@meta.ua

Наталія ЧЕРВ'ЯКОВА,
orcid.org/0000-0002-4125-6112
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(Старобільськ, Луганська область, Україна) nataly67169@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми формування фінансової грамотності молодших школярів. Авторами досліджено сутність і зміст ключових дефініцій, зокрема: «фінансова грамотність», «фінансова грамотність молодшого школяра». Встановлено, що поняття «фінансова грамотність молодшого школяра» сучасними дослідниками тлумачиться крізь призму компетентнісного підходу та визначається через комплекс сформованих знань, умінь й навичок та певних особистісних якостей. Автори подають власне тлумачення досліджуваної категорії: це сукупність знань, практичних умінь, сформованих особистісних якостей, що дозволяють на елементарному рівні здійснювати фінансові операції, ставиться до грошей з точки зору стимулу особистісного зростання й самовдосконалення. До провідних особистісних якостей, що сприяють формуванню фінансової грамотності, зараховано такі: самостійність, наполегливість, відповідальність, працьовитість, ініціативність, сміливість, альтруїзм, осядливність, винахідливість тощо.

Проаналізовано сучасні нормативно-правові документи стосовно проблеми формування фінансової грамотності учнів початкової ланки та встановлено, що означена проблема є однією з пріоритетних, адже випускники початкової школи мають володіти підприємницькою компетентністю. Однак ґрунтовний аналіз сучасних підручників для молодших школярів дає можливість констатувати, що процес формування фінансової грамотності є децю фрагментарним: учні знайомляться з поняттям «гроші» та засобами дії з ними в межах математики та інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Установлено, що формування фінансової грамотності молодших школярів у навчальному процесі обмежується ознайомленням із номіналом української гривні, проблемою заощадження та благодійності; формує навички підрахунку вартості покупки/послуги та співвідношення такої вартості із власними фінансовими можливостями. Решта важливих тем фінансової спрямованості залишаються поза увагою, що свідчить про необхідність розробки та упровадження відповідного спецкурсу в освітній процес початкової школи.

Ключові слова: грамотність, фінансова грамотність, фінансова грамотність молодшого школяра, початкова школа.

Svitlana BADER,
orcid.org/0000-0002-9225-423X
Doctor of Pedagogical Science, Associate Professor,
Head of the Department of Preschool and Primary Education
Luhansk Taras Shevchenko National University
(Starobilsk, Luhansk region, Ukraine) svetmira23@meta.ua

Tamara KOVALENKO,
orcid.org/0000-0002-8312-3641
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education
Luhansk Taras Shevchenko National University
(Starobilsk, Luhansk region, Ukraine) tkovalenko21@meta.ua

Nataliia SHERVIAKOVA,
orcid.org/0000-0002-4125-6112
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education
Luhansk Taras Shevchenko National University
(Starobilsk, Luhansk region, Ukraine) nataly67169@gmail.com

THEORETICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF FORMING FINANCIAL LITERACY OF PRIMARY SCHOOL AGE CHILDREN

The article is devoted to the theoretical analysis of the problem of financial literacy formation of primary school age children. The authors studied the essence and content of key definitions, in particular: "financial literacy", "financial literacy of primary school age children". It is established that the concept of "financial literacy of primary school age children" by modern researchers is interpreted through the prism of the competence approach in education and is defined through a set of formed knowledge, skills and certain personal qualities. The authors give own interpretation of the studied category – a set of knowledge, practical skills, personal qualities that allow at the elementary level to carry out financial transactions, refers to money in terms of stimulating personal growth and self-improvement. The leading personal qualities that contribute to the formation of financial literacy include: independence, perseverance, responsibility, diligence, initiative, courage, altruism, thrift, ingenuity and more.

The modern normative-legal documents concerning the problem of formation of financial literacy of primary school age children are analyzed and it is established that this problem is one of the priorities, because primary school graduates must have entrepreneurial competence. However, a thorough analysis of modern textbooks for primary school age children makes it possible to state that the process of financial literacy formation is fragmentary: pupils get acquainted with the concept of "money" and means of action within mathematics and integrated course "I explore the world". It is established that the formation of financial literacy of primary school age children in the educational process is limited to acquaintance with the face value of the Ukrainian hryvnia, the problem of savings and charity; develops skills of calculating the cost of purchase/service and the ratio of such value to their own financial capabilities. Other important topics of financial orientation are ignored, which indicates the need to develop and implement a special course in the educational process of primary school.

Key words: literacy, financial literacy, financial literacy of primary school age children, primary school.

Постановка проблеми. Становлення української держави в умовах соціально-економічних та політичних трансформацій неодмінно вимагає від особистості сформованої підприємницької компетентності та фінансової грамотності для того, щоб бути повноцінним суб'єктом ринкових відносин у сучасних реаліях. Натомість соціологічні опитування свідчать, що більшість сучасних українців не розуміються на елементарних фінансових категоріях (фінансовий ринок, страхування, інвестиція, кредитування тощо), їм бракує навичок ефективного бюджетопланування, інвестування, ведення бізнесу тощо. Крім того, більшість українців вважають себе бідними, зазначаючи, що витрати перевищують їхні прибутки (Бонд, Куценко, Лозинська, 2010), (Шпак, 2011).

З іншого боку, особистість знайомиться з елементарними фінансовими поняттями (гроші, гривня, кредитна картка, банкомат, купівля/про-

даж), починаючи з дошкільного дитинства; в молодшому шкільному віці дитина не лише розуміє призначення грошей, а й здатна до елементарної маніпуляції з ними – здійснення покупки. Однак молодші школярі традиційно асоціюють гроші лише з задоволенням певних особистісних потреб, не усвідомлюючи джерела їх надходження, фінансові можливості родини та специфіку планування родинного бюджету. Враховуючи особливості так званого «споживчого суспільства», коли ЗМІ та Інтернет активно пропагують та нав'язують тезу про необхідність мати ту чи ту модну річ (гаджети, іграшки, брендовий одяг тощо), у молодшого школяра формується викривлене уявлення про ціннісні пріоритети? з одного боку, з іншого – йому бракує елементарних знань про сутність грошей, засобів їх заробляння, а отже, виявляється нездатність усвідомити фінансові можливості родини. У подальшому це призводить

до неефективного планування власного бюджету, неспроможності планувати, прогнозувати своє майбутнє, перерозподіляти фінансові ресурси для задоволення матеріальних та духовних потреб.

Аналіз досліджень. Проблема формування фінансової грамотності особистості висвітлена у студіях таких науковців, як: С. Булавенко, Л. Зюман, Т. Кізіма, Н. Примаченко, О. Шпак, З. Філончук, С. Юрій та ін. У роботах В. Андрійчук розкрито сутність категорії «фінансова грамотність молодших школярів», проаналізовано досвід формування такого типу грамотності учнів початкової ланки закордоном. Певним аспектам формування основ фінансової грамотності молодших школярів присвячено роботи Н. Зикової, С. Сулейманової, С. Федін.

Натомість проблема формування фінансової грамотності молодших школярів все ще потребує ґрунтовного дослідження на теоретико-практичному рівні. Отже, метою статті є дослідження проблеми формування фінансової грамотності молодших школярів у науковій літературі для ефективного проектування відповідної педагогічної технології у подальшому.

Виклад основного матеріалу. Логіка наукового дослідження передбачає визначення сутності дефініції «фінансова грамотність особистості», що є відносно новою, але ученими розуміється приблизно однаково через сформованість певних знань, умінь, навичок та системи особистісних якостей, що є необхідними для доцільної фінансової поведінки та успіху людини. Наведемо найбільш популярні трактування феномену «фінансова грамотність особистості» (див. таблицю 1).

Отже, фінансова грамотність людини здебільшого тлумачиться в контексті компетентнісного підходу та розглядається крізь призму сформованих знань, умінь та навичок, сукупність яких дозволяє вдало планувати своє життя на основі ефективної фінансової поведінки. Тобто фінансово грамотна людина знає про сутність провідних фінансових категорій, шляхи законного заробітку грошей, уміє розпоряджатися власними коштами та вдало планує свій (сімейний) бюджет, діє відповідно закону, намагається витратити не більше, ніж заробляє. Високий рівень сформованості фінансової грамотності дозволяє особистості комфортно почуватися в сучасних ринкових умовах, вести бізнес, інвестувати, отримувати дохід, що перевищує витрати, ризикувати розумно тощо.

Очевидно, що молодший школяр ще не може в повному обсязі оволодіти фінансовою грамотністю, адже традиційно він ще не має власного прибутку, джерела доходу. Але елементарні розуміння сутності фінансових категорій учень здобуває у процесі досвіду та безпосередньої діяльності з грошима. Отже, ми можемо говорити про формування основ фінансової грамотності на даному віковому етапі.

Примітно, що у сучасних нормативно-правових документах, що регулюють функціонування початкової ланки освіти, вже наголошено на важливості формування підприємницької компетентності молодшого школяра та формування в нього фінансової грамотності. Так, у Концепції Нової української школи підприємливість визначається через «уміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні

Таблиця 1

Сутність поняття «фінансова грамотність особистості»

Автор	Трактування дефініції
Андрійчук В.	– уміння людини розпоряджатися власними коштами, володіння основними фінансовими знаннями, що дозволить раціонально приймати фінансові рішення (Андрійчук, 2021: 83);
Богданова О., Гусева Т.	– здатність приймати обґрунтовані рішення та здійснювати ефективні дії у сферах, що мають відношення до управління фінансами для реалізації життєвих цілей та планів у даний момент та у майбутньому (Богданова, Гусева, 2014: 19);
Зюман Л.	– сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для прийняття усвідомлених рішень при короткостроковому й довгостроковому плануванні та управлінні фінансовими ризиками впродовж усього життя (Зюман, 2012);
Шпак О., Булавенко С., Примаченко Н.	– сукупність знань, умінь та навичок, які потрібні населенню для прийняття відповідальних економічних і фінансових рішень із належним рівнем компетентності, що забезпечує соціальну стабільність у суспільстві (Шпак, Булавенко, Примаченко, 2016: 9);
Філончук З.	– володіння економічними та, передусім, фінансовими поняттями і категоріями, що дозволяє людині самостійно аналізувати й оцінювати основні тенденції економічного життя держави і, відповідно до обставин, визначати моделі власної фінансової поведінки та фінансової безпеки (Філончук, 2017: 62);
Юрій С., Кізіма Т.	– сукупність установок, знань і навичок громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень (Юрій, Кізіма, 2012: 19).

заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо» (Концепція, 2016).

Аналіз наукової літератури засвідчує відсутність сталого трактування поняття «фінансова грамотність молодшого школяра», натомість воно тлумачиться сьогодні крізь призму дотичних категорій: економічна/фінансова культура, економічні/фінансові знання, економічна свідомість, економічне мислення, фінансова компетентність, фінансова поведінка тощо.

На думку С. Сулейманової, фінансова грамотність молодшого школяра являє собою сукупність фінансових знань й установок (фінансова культура) та фінансових умінь й навичок (фінансова поведінка). Фінансові знання авторка розуміє як такі, що дозволяють виконувати певні фінансові дії, орієнтуватися у сфері фінансів, розуміти елементарні фінансові закони; своєю чергою, фінансова поведінка, що заснована на знаннях, визначається тими соціальними позиціями й ролями, що виконує особистість, а також ступенем активності та самостійності у прийнятті рішень (Сулейманова, Кухар, 2019: 247).

Схоже визначення подає Н. Зикова, розуміючи фінансову грамотність учня початкової ланки як сукупність знань, умінь, навичок й установок у фінансовій сфері, а також комплекс особистісних соціально-психологічних характеристик, сформованість яких визначає здатність та готовність особистості виконувати різні соціально-економічні ролі, зокрема: господаря, інвестора, позичальника, платника податків тощо. Авторка додає, що фінансова грамотність молодшого школяра є складовою частиною його соціальної компетентності, адже визначає уміння взаємодіяти з різними соціальними інститутами та оточуючими (Зикова, Сиротюк, 2018:103).

Цікавою є точка зору А. Мішиної, Н. Майданкіної, які подають трактування категорії фінансова культура дошкільників і молодших школярів: це особистісне новоутворення, що характеризується сукупністю компетенцій у галузі фінансових стосунків та економіки, які людина реалізує у своїй діяльності з урахуванням принципів раціональної поведінки та моральних цінностей суспільства (Мишина, Майданкіна, 2020).

Схожим за змістом є визначення економічної грамотності молодших школярів, що подають О. Новікова, О. Плотнікова та М. Худякова: це комплекс теоретичних знань, практичних умінь та певних навичок економічної поведінки, що засновано на умінні аналізувати та зіставляти встановлені зв'язки між різними подіями, виокремлюючи найважливіше, приймати обґрунтоване рішення

та свідомо брати участь у процесах і явищах господарської діяльності суспільства (Новікова, Плотнікова, Худякова, 2019).

Автори зауважують на пріоритетності діяльнісного підходу щодо формування економічної грамотності учня та пропонують використовувати в навчальній діяльності так звані «економічні ситуації», де відображаються реальні життєві обставини, що імітують економічну діяльність, результатом якої є створення кінцевого продукту.

Як бачимо, поняття «фінансова грамотність», «економічна грамотність», «фінансова культура» стосовно учнів початкової класів є близькими за змістом та визначаються крізь призму знань, умінь, навичок, установок та особистісних якостей, що необхідні молодшому школяру для включення у фінансово-економічну діяльність на елементарному рівні.

У своєму дослідженні ми розмежуємо поняття «фінансова грамотність» та «економічна грамотність», уважаючи, що друге є більш широким, адже йдеться про розуміння законів економіки. Своєю чергою, *фінансову грамотність молодшого школяра розуміємо як сукупність знань, практичних умінь, сформованих особистісних якостей, що дозволяють на елементарному рівні здійснювати фінансові операції, ставиться до грошей з точки зору стимулу особистісного зростання й самовдосконалення.*

До провідних знань, які важливо сформувати у молодшого школяра, відносимо такі:

- знання про сутність грошей, історію їх виникнення; історію виникнення української гривні; персоналії, графічні символи, зображені на українських купюрах та монетах;
- елементарні знання про потреби людини, які можна задовольнити за допомогою грошей;
- знання про важливі товари, послуги, їхню вартість;
- знання про шляхи заробітку грошей, планування сімейного бюджету;
- елементарні знання про заощадливість, благодійність.

Таким чином, під час формування фінансової грамотності молодшого школяра необхідно познайомити його з такими поняттями, як: гроші, електронні гроші (купюри, монети), кредитна картка, пін-код, заробітна плата, банк, банкомат, кредит, бюджет/сімейний бюджет, витрати, доходи, заощадження, благодійність, покупець, послуга, товар, потреби, ціна, пенсія, стипендія, премія тощо.

До провідних умінь молодших школярів зараховуємо такі:

– уміння здійснювати елементарні фінансові операції (покупка окремих продуктів, позичання дрібних грошей у товариша у випадку необхідності);

– уміння розраховувати вартість товару, послуги та співвідносити із власним/сімейним бюджетом;

– уміння ставити фінансову мету та досягати її завдяки ефективній фінансовій поведінці (наприклад, покупка гаджету, велосипеда тощо);

– уміння заощаджувати, дбайливо ставитись до грошей;

– уміння заробити кишенькові гроші. Очевидно, що таке питання є доволі суперечливим, адже в багатьох родинах існує практика оплати праці дитини (за виконання хатньої роботи, роботи на подвір'ї, інколи – за успішність у навчанні). Варто, в першу чергу, донести до молодшого школяра, що в родині в кожного є обов'язки та члени родини мають піклуватися один про одного та допомагати від щирого серця. Але, інколи, символічну суму грошей можна дати дитині молодшого шкільного віку за виконання певного обсягу роботи, що не є для нею традиційною. А. Гресь також рекомендує не придушувати ініціативу молодшого школяра заробити грошей (знайти для когось інформацію в Інтернеті, вигуляти домашніх тварин сусіда або полити квіти на час його від'їзду, навіть створити свій канал в Інтернеті) (Гресь, 2021: 42).

Формування фінансової грамотності молодшого школяра також передбачає виховання в нього певних особистісних якостей, зокрема: самостійність, наполегливість, відповідальність, працьовитість, ініціативність, сміливість, альтруїзм, ошадливість, винахідливість тощо.

З іншого боку, в сучасній початковій школі навчальним планом не передбачено відповідну дисципліну «Фінансова грамотність», а вивчаються лише окремі теми фінансового характеру, що інтегруються до структури інших дисциплін. Однак це лише поодинокі практики. Ґрунтовний аналіз сучасних підручників для початкової школи засвідчує наявність завдань у межах різних предметів (математика, інтегрований курс «Я досліджую світ»), що сприяють формуванню фінансової грамотності молодших школярів, натомість вони є дещо стандартизованими та лише фрагментарно формують відповідний тип грамотності.

Так, у першому класі проблеми фінансової грамотності розглядаються в межах таких курсів, як «Математика» та «Я досліджую світ (ЯДС)», натомість теми здебільшого спрямовані на ознайомлення із гривнею, номіналом грошей, елементарним рахунком. У певних підручниках, зокрема «ЯДС» під авторством Т. Воронцової, В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк, Н. Андрук, К. Василенко, обговорюються проблеми благодійності та основ підприємливості. Проілюструємо прикладами.

Завдання 1. Скільки всього монет? Яких монет більше? Порівняй вартість купюр (Лищенко, Тарнавська, Лищенко, 2018: 65) (рис. 1).

Завдання 2. У тебе є 10 грн. Що можеш купити на них? Розглянь усі можливі варіанти та визнач, якими купюрами отримаєш решту (Лищенко, Тарнавська, Лищенко, 2018: 65).

Рис. 2. Завдання 2 з предмету «Математика» (1 клас)

Завдання 3. Ціни товарів і послуг в Україні визначають у гривнях та копійках. Скорочено – грн., к. Знайди на малюнках цифри, які ви вже вивчили. Складіть із ними приклади на додавання й віднімання. Запишіть їх, використовуючи скорочені записи гривень і копійок (Воронцова, Пономаренко, Хомич, 2018: 90) (рис. 3).

Варто зауважити, що на проілюстрованому прикладі (рис. 3) інформація щодо грошей є дещо застарілою, адже певні копійки вже вийшли з фінансового обороту.

У другому класі формування фінансової грамотності молодших школярів також відбувається доволі фрагментарно, окремі теми підручників з «ЯДС» стосуються персоналій, що зображені на українських грошах. Аналіз підручників з математики дозволяє резюмувати, що завдання здебільшого орієнтовані на продовження формування уявлень про гроші, а також на формування здатності зробити елементарні покупки, виходячи з власних фінансових можливостей.

Завдання 1. Скільки купюр на кожному малюнку? Скільки гривень на кожному малюнку? За зразком склади вирази й обчисли їх значення (рис. 4).

Рис. 1. Завдання 1 з предмету «Математика» (1 клас)

$10 + 1; 11 - 1; 11 - 10.$

Завдання 2. *Вибери ті солодоці, які можна купити за 80 грн. Запиши кілька варіантів покупок (Листопад, 2019) (рис. 5).*

Формування фінансової грамотності у третьому класі продовжується у межах математики та інтегрованого курсу «ЯДС». Цікаво, що учням пропонується інформація про основи маркетингової діяльності (яким чином розташовані товари у супермаркеті для збільшення обсягу продаж), рекламу, у тому числі, політичну, а також матеріал, спрямований на формування культури свідомого покупця (Іщенко, 2020: 52). Однак це лише одна тема в підручнику. Традиційними завданнями в підручниках із математики залишається тип «порахуй», «склади вирази», використовуючи відповідну картинку з різними номіналами української гривні або тип «розв'яжи завдання». Наприклад:

Завдання 1. *Скільки купюр на кожному малюнку? Скільки монет? Скільки гривень на кожному малюнку? Склади вирази й обчисли їх значення (Листопад, 2020: 5) (рис. 6).*

Завдання 2. *Тато купив у магазині кефір за 22 грн і батон за 13 грн. Для оплати покупки він подав касиріві тільки 5-гривневі купюри. Скільки купюр він подав касиріві? Склади вираз. Обчисли (Листопад, 2020: 47).*

І, нарешті, для учнів четвертих класів формування фінансової грамотності продовжується в ракурсі знайомства з різними номіналами гривні, а також формується уявлення про сутність категорій «товар», «ціна», «вартість», а також «заощадження» (знайомство з поняттями «розпродаж», «економія») у межах вивчення математики (Листопад, 2021: 16; Листопад, 2021: 19). Стосовно курсу «ЯДС», тема фінансової обізнаності у четвертому класі практично не висвітлюється, теж саме можна сказати про інші предмети. Як приклади завдань наведемо такі.

Завдання 1. *На якій із зображених грошових купюр її вартість позначена двоцифровим*

Рис. 3. Завдання з інтегрованого курсу «ЯДС» (1 клас)

числом? трицифровим числом? чотирицифровим числом? Вартість якої купюри найбільша? (Листопад, 2021: 16) (рис. 7).

Завдання 2. *Під час осіннього розпродажу ціна на літні речі знизилася на чверть. Визнач, якою стала ціна на товар (рис. 8).*

Аналіз сучасних підручників для учнів початкової школи доводить, що в межах нормативних дисциплін навчального плану важко сформулювати

Рис. 4. Завдання 1 з предмету «Математика» (2 клас)

Рис. 5. Завдання 2 з предмету «Математика» (2 клас)

Рис. 6. Завдання 1 з предмету «Математика» (3 клас)

Рис. 7. Завдання 1 з предмету «Математика» (4 клас)

достатній рівень фінансової грамотності молодшого школяра, адже в межах запропонованих тем учень може опанувати мінімум знань про сутність грошей, їхній номінал та усвідомити принцип купівлі-продажу товарів та послуг. Проблеми заощадливості, бюджетопланування, особистісного менеджменту, планування власного майбутнього, доброчинності залишаються поза увагою, що призводить до негативних наслідків у майбутньому. Саме тому, важливим є розроблення та упровадження відповідних спецкурсів в освітній процес початкової школи, урізноманітнення форм та методів позакласної роботи, реалізація інноваційних педагогічних технологій тощо.

Висновки. Таким чином, формування основ фінансової грамотності молодших школярів дозволить сформувати в них чіткі уявлення про гроші, шляхи їх заробітку; уявлення про особистісний та сімейний бюджет, шляхи його планування; усвідомити, чому одні люди є фінансово успішними, а інші змушені постійно позичати гроші або «жити у кредит». Це, своєю чергою,

Рис. 8. Завдання 2 з предмету «Математика» (4 клас)

сприятиме становленню ефективної фінансової поведінки підростаючої особистості в майбутньому, що визначатиме успішність української економіки загалом.

Аналіз сучасних підручників для початкової ланки освіти засвідчив відсутність чіткої системи формування фінансової грамотності учнів, що зумовлює необхідність розроблення та впровадження відповідної методики роботи з молодшими школярами в означеному напрямку, що і є перспективами подальших розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бонд Р., Куценко О., Лозинська Н. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки. 2-ге вид., доп. та виправлене. Київ : Грудень 2010. 42 с.
2. Шпак І. Фінансово безкультурні українці? Економічна правда. URL : <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/03/3/274995> (дата звернення: 24.05.2021).
3. Андрійчук В. Навчання фінансової грамотності учнів початкової школи: міжнародний досвід. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2021. Вип. № 1(66). С. 81–87.
4. Богданова Е., Гусева Т. Эвристический подход к обучению финансовой грамотности младших школьников. *Новый университет*. 2014. № 7-8(41-42). С. 19–21.
5. Зюман Л. А. Вплив консерватизму економічного світогляду на фінансову грамотність молоді. URL : http://asconf.com/rus/archive_view/161 (дата звернення: 21.10.2020).
6. Шпак О., Булаченко С., Примаченко Н. Теоретичні аспекти фінансового виховання, як основи формування соціально та економічно активної особистості. *Молодь і ринок*. 2016. № 9(140). С. 6–11.
7. Філончук З. В. Фінансова грамотність учнів як чинник їхньої успішної економічної соціалізації. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2017. Т. 1. Вип. 45. С. 59–66.
8. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення у діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16–25.
9. Концепція Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 15.06.2021).
10. Сулейманова С., Кухар С. Формирование финансовой грамотности младших школьников в условиях дополнительного образования. *Вестник ПГГПУ*. 2019. № 2. С. 245–255.
11. Зыкова Н. Н., Сиротюк А. В. Формирование основ финансовой грамотности детей как проблема современного образования. *Наука и образование сегодня*. 2018. № 4(27). С. 102–103.
12. Мишина А. П., Майданкина Н. Ю. Формирование основ финансовой культуры детей дошкольного и младшего школьного возраста. *Известия ВГПУ*. 2020. № 1(144). URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-osnov-finansovoy-kultury-detey-doshkolnogo-i-mladshego-shkolnogo-vozrasta> (дата звернення: 05.05.2021).

13. Новикова О. Н., Плотникова Е. Г., Худякова М. А. Инструментарий формирования экономической грамотности младших школьников посредством занятий на основе ситуации. *Kant*. 2019. № 4(33). С. 303–306.
14. Гресь А. Фінансова грамотність для дітей 5-7 років. Перший крок до мільйонера. Харків : Вид. «Основа», 2021. 48 с.
15. Лищенко Г. П., Тарнавська С. С., Лищенко К. О. Математика : підруч. для 1 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2018. 144 с.
16. Я досліджую світ: підруч. інтегрованого курсу для 1 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, О. Л. Хомич, І. В. Гарбузюк, Н. В. Андрук, К. С. Василенко. Київ : Видавництво «Алатон», 2018. 128 с.
17. Листопад Н. П. Математика: підруч. для 2 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 160 с.
18. Листопад Н. П. Математика: підруч. для 4 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Оріон, 2021. 73 с.
19. Листопад Н. П. Математика: підруч. для 4 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Оріон, 2021. 66 с.

REFERENCES

1. Bond R., Kutsenko O., Lozynska N. Finansova hramotnist ta obiznanist v Ukraini: fakty ta vysnovky. [Financial literacy and awareness in Ukraine: facts and conclusions]. 2-he vyd., dop. ta vypravlene. K. : Hruden 2010. 42 s. [in Ukrainian].
2. Shpak I. Finansovo bezkulturni ukraintsi? [Financially uncultured Ukrainians?]. *Ekonomichna Pravda*. URL: <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/03/3/274995> (data zvernennia: 24.05.2021) [in Ukrainian].
3. Andriichuk V. Navchannia finansovoi hramotnosti uchniv pochatkovoї shkoly: mizhnarodnyi dosvid. [Teaching financial literacy to primary school students: international experience]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*, 2021. Vyp. № 1 (66), pp. 81–87 [in Ukrainian].
4. Bogdanova E., Guseva T. Evresticheskiy podhod k obucheniyu finansovoy gramotnosti mladshih shkolnikov. [A heuristic approach to teaching financial literacy to primary school children]. *Novyy universitet*, 2014, Nr. 7–8 (41–42), pp. 19–21 [in Russian].
5. Ziuman L. A. Vplyv konservatyzmu ekonomichnogo svitohliadu na finansovu hramotnist molodi. [The influence of conservatism of the economic worldview on the financial literacy of young people]. URL: http://asconf.com/rus/archive_view/161 (data zvernennia: 21.10.2020) [in Ukrainian].
6. Shpak O., Bulavenko S., Prymachenko N. Teoretychni aspekty finansovoho vykhovannia, yak osnovy formuvannia sotsialno ta ekonomichno aktyvnoi osobystosti. [Theoretical aspects of financial education as a basis for the formation of socially and economically active personality]. *Molod i rynok*, 2016, Nr. 9 (140), pp. 6–11 [in Ukrainian].
7. Filonchuk Z. V. Finansova hramotnist uchniv yak chynnyk yikhnoi uspishnoi ekonomichnoi sotsializatsii. [Financial literacy of students as a factor in their successful economic socialization]. *Aktualni problemy psikhologii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psikhologii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy*, 2017, T. 1 Vyp. 45, pp. 59–66 [in Ukrainian].
8. Yurii S. I., Kizyma T. O. Finansova hramotnist naselennia u dialektytsi suchasnykh osvitykh tendentsii. [Financial literacy of the population in the dialectic of modern educational trends.]. *Finansy Ukrainy*, 2012, №2, pp. 16–25 [in Ukrainian].
9. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of the New Ukrainian School]. URL <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 15.06.2021) [in Ukrainian].
10. Suleymanova S., Kuhar S. Formirovanie finansovoy gramotnosti mladshih shkolnikov v usloviyah dopolnitelnogo obrazovaniya. [Formation of financial literacy of primary schoolchildren in the context of additional education]. *Vestnik PGGPU*, 2019, Nr. 2, pp. 245–255 [in Russian].
11. Zykova N. N., Sirotuk A. V. Formirovanie osnov finansovoy gramotnosti detey kak problema sovremennogo obrazovaniya. [Formation of the foundations of children's financial literacy as a problem of modern education]. *Nauka i obrazovanie segodnya*, 2018, Nr. 4 (27), pp. 102–103 [in Ukrainian].
12. Mishina A. P., Maydankina N. Yu. Formirovanie osnov finansovoy kulturyi detey doshkolnogo i mladshego shkolnogo vozrasta [Formation of the foundations of the financial culture of preschool and primary school children]. *Izvestiya VGPU*, 2020, Nr. 1 (144). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-osnov-finansovoy-kulturyi-detey-doshkolnogo-i-mladshego-shkolnogo-vozrasta> (data zvernennia: 05.05.2021) [in Russian].
13. Novikova O. N., Plotnikova E. G., Hudyakova M. A. Instrumentariy formirovaniya ekonomicheskoy gramotnosti mladshih shkolnikov posredstvom zanyatiy na osnove situatsii. [Toolkit for shaping economic literacy of primary schoolchildren through situation-based classes]. *Kant*, 2019, Nr. 4 (33), pp. 303–306 [in Russian].
14. Hres A. Finansova hramotnist dlia ditei 5–7 rokiv. Pershyi krok do milionera. [Financial literacy for children 5–7 years. The first step to a millionaire]. Kh. : Vyd. «Osnova», 2021. 48 s. [in Ukrainian].
15. Lyshenko H. P., Tarnavska S. S., Lyshenko K. O. Matematyka : pidruch. dlia 1 kl. zacl. zah. sered. osvity. [Mathematics: textbook. for 1 class of general secondary education institutions.]. K. : Heneza, 2018. 144 s. [in Ukrainian].
16. Ya doslidzhuu svit: pidruch. intehrovanooho kursu dlia 1 kl. zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-kh chastynakh). [I explore the world: an integrated course textbook for grades 1 of general secondary education (in 2 parts)]. Ch. 1 / T. V. Vorontsova, V. S. Ponomarenko, O. L. Khomych, I. V. Harbuzyuk, N. V. Andruk, K. S. Vasilenko. K. : Vydavnytstvo «Alaton», 2018. 128 s. [in Ukrainian].
17. Lystopad N. P. Matematyka: pidruch. dlia 2 kl. zakladiv zahalnoi serednoi osvity. [Mathematics: a textbook for 2 classes of general secondary education]. K. : UOVTs «Orion», 2019. 160 s. [in Ukrainian].
18. Lystopad N. P. Matematyka: pidruch. dlia 4 kl. zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-kh chastynakh). [Mathematics: a textbook for 4 classes of general secondary education (in 2 parts)]. Ch. 1. K. : Orion, 2021. 73 s. [in Ukrainian].
19. Lystopad N. P. Matematyka: pidruch. dlia 4 kl. zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-kh chastynakh). [Mathematics: a textbook for 4 classes of general secondary education (in 2 parts)]. Ch. 2. K. : Orion, 2021. 66 s. [in Ukrainian].